

УДК 316.7:316.647.5

I. Б. Єрастова-Михалуськандидат педагогічних наук,
доцент кафедри авіаційної англійської мови
Харківського національного авіаційного університету імені Івана Кожедуба**МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ
ТОЛЕРАНТНОСТІ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ**

Статтю присвячено теоретичному обґрунтуванню розробленої моделі формування міжкультурної толерантності майбутніх магістрів з економіки. Зазначено, що педагогічна модель відображає особливості формування міжкультурної толерантності в системі професійної підготовки майбутнього магістра та логічні зв'язки процесу формування міжкультурної толерантності. Розглянуто основні компоненти педагогічної моделі формування міжкультурної толерантності: об'єктивні та суб'єктивні фактори, що впливають на постановку мети (суспільні вимоги, низький рівень сформованості міжкультурної толерантності у магістрів, брак наукових досліджень, потреба в адаптації до співпраці з іноземними партнерами, недостатня увага з боку вищих навчальних закладів до формування міжкультурної толерантності тощо), завдання (сформувати мотиви, позитивне ставлення; засвоїти знання; набути досвід; сформувати ціннісне ставлення), підходи (системний, культурологічний, особистісно-орієнтований, міждисциплінарний, комунікативно-діяльнісний), принципи (загально дидактичні та специфічні), функції педагогічного процесу формування міжкультурної толерантності (освітня, виховна, розвивальна, соціалізація в іншій культурі), компоненти змісту (мотиваційний, когнітивний, комунікативно-діяльнісний, емоційно-ціннісний), методи (активні, інтерактивні, проблемного викладення навчального матеріалу, частково-пошукові, дослідницькі, творчі), форми (аудиторні, позааудиторні) та засоби (навчальна література, мультимедіа, візуальні тощо); етапи педагогічної технології формування міжкультурної толерантності (мотиваційно-цільовий, пізнавально-перетворювальний, ціннісно-рефлексивний), критерії (емоційно-мотиваційний, когнітивно-пізнавальний, комунікативно-операційний, рефлексивно-ціннісний) та показники (готовність до співпраці, ставлення до побудови ділових відносин, якість знань, здатність адаптуватися до міжкультурного середовища, спроможність співпрацювати з іноземцями, ціннісне ставлення до взаємодії з партнерами), рівні сформованості цієї якості (низький, середній, високий).

Ключові слова: модель, моделювання, магістр, міжкультурна толерантність, педагогічний процес.

Постановка проблеми. Зважаючи на об'єктивні глобалізаційні процеси, що відбуваються в суспільстві, формування міжкультурної толерантності є одним із найважливіших завдань підготовки конкурентоспроможного фахівця, який був би здатним співпрацювати з іноземними партнерами. Сформульована мета, педагогічні цілі, шляхи вдосконалення педагогічного процесу формування міжкультурної толерантності майбутніх магістрів дозволяє спроектувати відповідну педагогічну модель, яка дозволяє провести системний аналіз, досягти цілісності педагогічного процесу та оптимізувати його. Побудована модель передбачає уявне імітування реальних сутностей системи через створення спеціальних аналогів, що відтворюють принципи організації й функціонування цієї системи, її основні компоненти, об'єктивні взаємозв'язки між ними [4, с. 202].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання толерантності розглядалося в роботах науковців за такими напрямками: питання толерантності у взаємодії цивілізацій (В. Лекторський, М. Мудрий, Ю. Хабермас, К. Поппер та інші), співвідношення понять «толерантність» і

«терпимість» (Є. Івахненко, Л. Нікіфорова, S. Anderson, A. Schwartz та інші), міждисциплінарність проблеми толерантності (Д. Леонтьєв, О. Нурлігаянова, J. Maurer та інші), дослідження терміна «толерантність» у гуманітарних науках (М. Боритко, М. Семашко, О. Бессчетнова, О. Садохін та інші); дослідження суті поняття «міжкультурна толерантність» (В. Буденкова, Т. Дніпрова, Є. Касьянова, З. Ісаєва, О. Садохін та інші), проблема формування міжкультурної толерантності (Л. Бернадська, О. Бондарчук, М. Буйвал, E. Agius, J. Ambrosewicz та інші).

Метою статті є теоретичне обґрунтування розробленої моделі формування міжкультурної толерантності майбутніх магістрів з економіки.

Виклад основного матеріалу. Модель (лат. modulus – міра, зразок) – 1) схема, зображення або опис будь-якого явища або процесу в природі, суспільстві; 2) аналог певного фрагмента природної або соціальної реальності [5, с. 212]. Моделювання визначається як процес розробки моделей реальних об'єктів за допомогою таких операцій мислення, як ідеалізація (заміщення реального емпіричного явища ідеалізованою схе-

мою), абстрагування (мисленєве виокремлення суттєвих властивостей і зв'язків), аналогізування (від грец. *analogia* – відповідність, подібність) – перенесення знань на новий, менш досліджений, об'єкт, результатом якого є умовивід, створення наукової гіпотези, а також як метод дослідження реальних процесів або станів із застосуванням фізичних (в експериментальних дослідженнях) або ідеальних (знакових, абстрактних) моделей (у теоретичних дослідженнях) [5, с. 212].

Наявність суперечностей на об'єктивному, суб'єктивному, особистісному та людському рівнях зумовлює постановку мети дослідження – сформувати міжкультурну толерантність у майбутніх магістрів з економіки.

Для досягнення зазначеної мети було сформульовано педагогічні цілі дослідження, що втілюються на рівні кожного з компонентів міжкультурної толерантності та уявляють собою завдання, які необхідно вирішити для успішного формування міжкультурної толерантності майбутніх магістрів з економіки: мотиваційного (сформувати мотиви, вольовий прояв до побудови ділових відносин на засадах міжкультурної толерантності), когнітивного (засвоїти знання з міжкультурної толерантності та способів набуття нових знань щодо міжкультурної толерантності), комунікативно-діяльнісного (набути досвід реалізації умінь і навичок побудови ділових відносин на засадах міжкультурної толерантності), емоційно-ціннісного (сформувати ціннісне ставлення до побудови ділових відносин на засадах міжкультурної толерантності, рефлексії щодо неї).

Досягнення поставленої мети з формування міжкультурної толерантності майбутніх магістрів з економіки через реалізацію зазначених педагогічних цілей представлено у відповідній моделі, що є схемою педагогічних заходів, які сприяють ефективному розвитку міжкультурної толерантності майбутніх магістрів (див. рис. 1).

Основними системоутворювальними факторами педагогічного процесу є організація (здійснення запланованого впливу на особистість магістранта), управління (здійснення запланованого впливу на його навчальну діяльність) і спілкування (взаємний обмін інформацією, емоціями й духовними цінностями між учасниками педагогічного процесу на діалогічних засадах) [3, с. 12]. Виходячи з цього, першим етапом досягнення сформульованої мети та реалізації педагогічних цілей формування міжкультурної толерантності майбутніх магістрів з економіки є організація навчальної діяльності майбутніх магістрів з економіки.

Для організації педагогічного процесу формування міжкультурної толерантності майбутніх магістрів з економіки необхідно виокремити підходи й принципи формування цієї професійної якості, а також функції процесу формування міжкультурної

толерантності, що є методологічним підґрунтям для розроблення змісту, методів, форм та засобів формування зазначеної професійної якості.

Теоретико-методологічною основою формування міжкультурної толерантності майбутніх магістрів з економіки є сукупність методологічних підходів (системного, культурологічного, особистісно-орієнтованого, міждисциплінарного, комунікативно-діяльнісного).

Системний підхід забезпечує відтворюваність і ефективність педагогічної системи формування міжкультурної толерантності майбутніх магістрів з економіки.

Культурологічний підхід, в основі якого лежить відповідність навчального змісту до культури, соціального досвіду суспільства, дає змогу сформувати суб'єктів свідомої діяльності, які здатні самостійно здійснювати пошук необхідної інформації, володіють навичками засвоєння нових знань, здатні перетворювати їх у залежності від завдань. Культурологічний підхід дозволяє сформувати полікультурну мовну сформувати полікультурну мовну особистість, яка не тільки володіє іншими мовами, але й має повні знання щодо культурних особливостей і традицій ведення бізнесу в різних країнах світу. Це відіграє важливу роль у процесі формування міжкультурної толерантності, реалізація якої здійснюється у процесі міжкультурної комунікації.

Особистісно-орієнтований підхід дає змогу побудувати педагогічний процес формування міжкультурної толерантності майбутніх магістрів з економіки з урахуванням індивідуальних особливостей магістрантів, забезпечити подальший саморозвиток та самовдосконалення своєї професійної компетентності.

Міждисциплінарний підхід передбачає переніс методів дослідження з однієї наукової дисципліни в іншу, сформувати необхідні вміння та навички майбутнього фахівця за допомогою змісту різних гуманітарних і фахових дисциплін.

Комунікативно-діяльнісний підхід надає можливість сформувати вміння й навички, необхідні для здійснення професійної комунікації на засадах міжкультурної толерантності через організацію спільної продуктивної діяльності та спілкування суб'єктів педагогічного процесу на діалогічних засадах.

Підвищення ефективності функціонування моделі формування міжкультурної толерантності майбутніх магістрів з економіки відбувається завдяки дотриманню низки педагогічних принципів, що спрямовані на послаблення дій об'єктивного, суб'єктивного, особистісного та людського факторів: загальнодидактичних (професійної спрямованості педагогічного процесу формування міжкультурної толерантності, гуманітаризації, гуманізації, діалогу культур, системності, цілісності, техно-

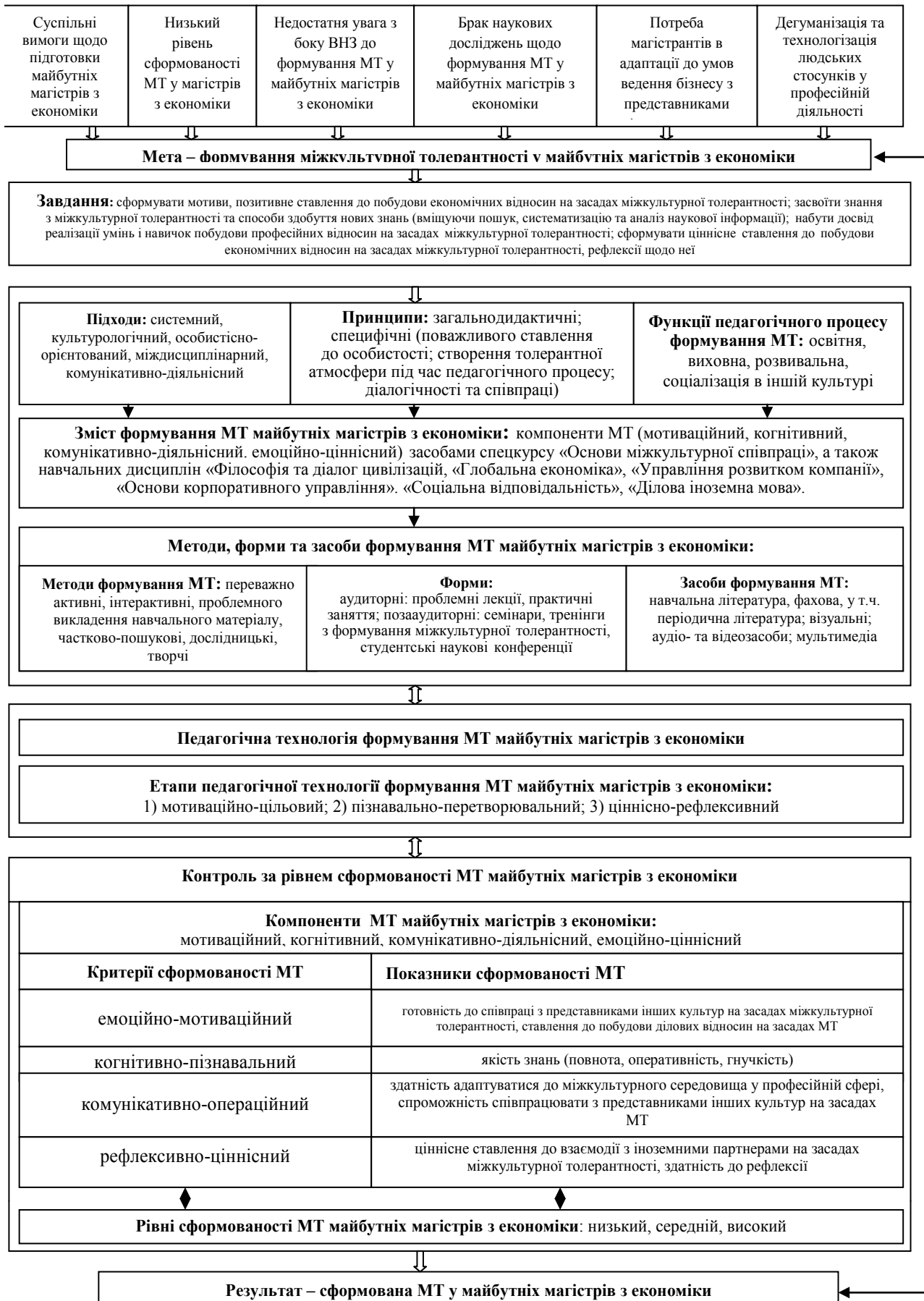

Рис. 1. Модель формування МТ майбутніх магістрів

логічності, управління й науковості педагогічного процесу, природовідповідності, культуровідповідності, суб'єктності, науковості, наочності, зв'язку теорії з практикою, демократизації, міжкультурної толерантності), а також специфічних принципів (поважливого ставлення до особистості, створення толерантної атмосфери під час педагогічного процесу, діалогічності та співпраці).

Методологічна система формування міжкультурної толерантності майбутніх магістрів з економіки забезпечується завдяки реалізації функцій процесу професійної підготовки (освітня, виховна, розвивальна, соціалізація в іншій культурі). Освітня функція передбачає опанування майбутніми магістрами з економіки знаннями щодо культурних особливостей ділових партнерів, параметрів культури, меж прояву міжкультурної толерантності, важливості та необхідності побудови ділових відносин з іноземними партнерами на засадах міжкультурної толерантності для економічного розвитку та стабільності держави. Виховна функція реалізується через формування світогляду, виховання етичних принципів, моральних якостей особистості, поваги та визнання інших культур, усвідомлення важливості побудови конструктивного діалогу в професійній сфері на засадах взаємоповаги. Розвивальна функція реалізується через підвищення загальної культури майбутніх магістрів з економіки. Функція соціалізації в іншій культурі передбачає формування у майбутніх магістрів з економіки спроможності адаптуватися до міжкультурного середовища у професійній сфері, уміння співпрацювати з представниками інших культур. Зміст формування міжкультурної толерантності майбутніх магістрів з економіки будується на компонентах міжкультурної толерантності, які були виокремлені на основі аспектного аналізу: мотиваційному (усвідомлення потреби у встановленні толерантних взаємовідносин, у формуванні міжкультурної толерантності як професійно значущої якості, а також вольового прояву стосовно побудови професійних відносин із діловими партнерами, що ґрунтується на емпатії і взаємоповазі), когнітивному (знання особливостей толерантного ставлення, параметрів культури та меж міжкультурної толерантності, способів здобуття нових знань), комунікативно-діяльнісному (реалізація набутих знань, умінь та навичок толерантних взаємовідносин у процесі взаємодії з представниками інших культур під час вирішення професійних питань), емоційно-ціннісному (формуванням ціннісних орієнтацій та емоцій студентів на підґрунті толерантних відносин між учасниками педагогічного процесу, рефлексії щодо міжкультурної толерантності). Реалізація змісту здійснюється на основі інтегрованого змісту, який відображається як у дисциплінах професійної підготовки майбутніх магістрів з економіки

(«Філософія та діалог цивілізацій», «Глобальна економіка», «Соціальна відповідальність», «Ділова іноземна мова»), так і спецкурси «Основи міжкультурної співпраці».

Цілі та зміст формування міжкультурної толерантності зумовлює вибір методів, форм та засобів формування міжкультурної толерантності майбутніх магістрів з економіки. Методи є переважно активними та інтерактивними (проблемні лекції, дискусії, семінари, тренінги, метод кейса, рольові ігри, мозковий штурм), а також методи проблемного викладення навчального матеріалу, частково-пошукові, дослідницькі й творчі. До засобів формування міжкультурної толерантності майбутніх магістрів з економіки належить навчальна і фахова література, зокрема періодична, візуальні засоби (плакати, фотографії, постери тощо), а також мультимедіа, аудіо- та відеозасоби. Зазначені методи і засоби формування міжкультурної толерантності реалізуються під час аудиторних форм навчання (проблемні лекції та практичні заняття), а також позааудиторних (семінари, присвячені обговоренню теми людської гідності, поваги та взаємовигоди у професійних відносинах між представниками різних культур, тренінги з формування міжкультурної толерантності, студентські наукові конференції «Міжкультурна комунікація у професійній діяльності економіста»).

Визначені мета, завдання, а також підходи, принципи, функції, зміст, методи, форми та засоби формування міжкультурної толерантності, які є методологічною основою процесу формування зазначеної професійної якості, дозволяють спроектувати відповідну педагогічну технологію.

Педагогічна технологія формування міжкультурної толерантності майбутніх магістрів з економіки передбачає наявність певних етапів, які відповідають інваріантній моделі процесу засвоєння знань. Мотиваційно-цільовий етап передбачає формування мотивації, позитивного ставлення до вивчення навчального матеріалу, актуалізацію наявних знань, вироблення спільних цілей щодо набуття необхідних знань, умінь і навичок. Пізнавально-перетворювальний етап пов'язаний із вивченням особливостей прояву толерантних взаємовідносин у професійній діяльності та меж міжкультурної толерантності у сфері економіки, формуванням навичок співпраці з представниками інших бізнес-культур, використанням засвоєних знань, умінь і навичок під час співпраці, виробленням здатності до врегулювання конфліктних ситуацій у процесі міжкультурної комунікації на засадах толерантності. Завданнями ціннісно-рефлексивного етапу є оцінювання отриманих результатів навчальної діяльності з формування міжкультурної толерантності, коригування отриманих результатів, усвідомлення майбутніми магістрами з економіки важливості і цінності набуття

міжкультурної толерантності для професійної діяльності.

Між зазначеними етапами педагогічної технології, а також елементами педагогічної моделі, що складають методологічну основу формування міжкультурної толерантності майбутніх магістрів з економіки (підходи, принципи, функції, зміст, методи, форми й засоби), є зворотний зв'язок, який також має місце між етапами педагогічної технології та елементами контролю, оскільки цілі і завдання кожного етапу впливають на кожен із зазначених елементів.

Контроль за рівнем сформованості міжкультурної толерантності майбутніх магістрів з економіки відбувається завдяки визначенню критеріїв і показників. Поняття «критерій» розуміється як ознака, на підставі якої проводять оцінювання, визначення або класифікацію чого-небудь, мірило оцінювання [2]. Для визначення критеріїв сформованості міжкультурної толерантності вважаємо за доцільне спиратися на ідеї Н. Белікової, яка надала характеристику критеріям готовності до здійснення професійної діяльності. На її думку, критерії сформованості мають відповідати меті формування готовності майбутніх фахівців; об'єктивно й ґрунтовно відображати властивості та явища, критерії мають відображати як процесуальні, так і результативні аспекти ефективності підготовки майбутніх фахівців, мають бути тісно пов'язані та відповідати сутності і структурі готовності майбутніх фахівців, кожен критерій має характеризуватися показником, що підлягає спостереженню або вимірюванню, яке відображає інтенсивність вияву тієї чи іншої якісної ознаки [1].

Критеріями сформованості міжкультурної толерантності, які були виокремлені на основі компонентів міжкультурної толерантності (мотиваційний, когнітивний, комунікативно-діяльнісний, емоційно-ціннісний), є емоційно-мотиваційний, когнітивно-пізнавальний, комунікативно-операційний й рефлексивно-ціннісний критерії. Емоційно-мотиваційний критерій пов'язаний із позитивної мотивацією та емоціями щодо набуття знань із міжкультурної толерантності, а також побудовою професійної взаємодії на засадах міжкультурної толерантності. Когнітивно-пізнавальний критерій охоплює знання щодо міжкультурної толерантності, меж її прояву, параметрів культури. Комунікативно-операційний критерій стосується набуття умінь та навичок побудови ділових відносин на засадах взаємоповаги. Рефлексивно-ціннісний критерій пов'язаний із ціннісним ставленням щодо побудови професійних відносин з іноземцями на засадах міжкультурної толерантності та загальнолюдських моральних цінностей, принципів та ідеалів.

Згідно з положенням про те, що кожен критерій має характеризуватися показником, що підля-

гає спостереженню або вимірюванню, яке відображає інтенсивність вияву тієї чи іншої якісної ознаки, необхідно виокремити показники сформованості міжкультурної толерантності майбутніх магістрів з економіки. Показник – дані, за якими можна судити про розвиток, перебіг стану чогось [6]. Виходячи з цього, було визначено такі показники сформованості міжкультурної толерантності: показниками емоційно-мотиваційного критерію є готовність до співпраці з представниками інших культур на засадах міжкультурної толерантності, ставлення до побудови ділових відносин на основі міжкультурної толерантності, показниками когнітивно-пізнавального критерію є якість знань: повнота, оперативність та гнучкість, показниками когнітивно-пізнавального критерію є спроможність адаптуватися до міжкультурного середовища у професійній сфері, вміння співпрацювати з представниками інших культур на засадах міжкультурної толерантності, показниками рефлексивно-ціннісного критерію є ціннісне ставлення до взаємодії з іноземними партнерами на засадах міжкультурної толерантності, здатність до рефлексії.

Отже, результат – це сформована міжкультурна толерантність майбутніх магістрів з економіки, що передбачає готовність та спроможність майбутніх магістрів з економіки будувати професійну взаємодію з іноземними партнерами на засадах міжкультурної толерантності. Якісним результатом є сформованість усіх компонентів міжкультурної толерантності (мотиваційного, когнітивного, комунікативно-діяльнісного й емоційно-ціннісного). Оцінку результату за кожним критерієм та показником доцільно проводити за трьома рівнями: низьким, середнім та високим.

Висновки і пропозиції. Таким чином, розроблена та теоретично обґрунтована модель формування міжкультурної толерантності майбутніх магістрів з економіки відображає особливості формування міжкультурної толерантності у системі професійної підготовки фахівця, логічні зв'язки процесу формування цієї професійної якості у майбутніх магістрів та зорієнтована на досягнення мети – сформувати міжкультурну толерантність майбутніх магістрів з економіки, що передбачає готовність та спроможність фахівця будувати професійну взаємодію з іноземними партнерами на засадах міжкультурної толерантності.

Представлене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми, подальше вивчення передбачає розгляд проблеми формування культури професійного спілкування майбутніх магістрів.

Список використаної літератури:

1. Белікова Н.О. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації до здоров'язбережувальної діяльності: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 «Теорія і мето-

- дика професійної освіти»; Луцький ін-т розвитку людини Університету «Україна». Луцьк, 2012. 574 с.
2. Большой энциклопедический словарь. URL: http://enc-dic.com/enc_big/Bolezn-7337.html.
 3. Лазарев Ф.В., Трифонова М.К. Философия: учеб. пособие. Симферополь: СОНАТ, 1999. 352 с.
 4. Лекторский В.А. О толерантности, плюрализме и критицизме. *Вопросы философии*. 1997. № 11. С. 46–54.
 5. Новейший философский словарь. 2-е изд., перераб. и доп. Минск: Интер-прессервис; Книжный дом, 2001. 1280 с. (Мир энциклопедий).
 6. Палько І.М. Основні положення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів у контексті формування міжкультурної толерантності. *Вісник Запорізького національного університету*. С.: Педагогічні науки / гол. ред. Г.В. Локарева. Запоріжжя, 2011. № 1(14). С. 60–65.
-

Yerastova-Mykhalus I. The model of future masters cross-cultural tolerance formation

The article is dedicated to the theoretical substantiation of the developed model of future masters of economics cross-cultural tolerance formation. It is defined that the pedagogical model reflects the peculiarities of cross-cultural tolerance formation in the system of the vocational training of the future masters and the logical links of the cross-cultural tolerance formation. The main components of the pedagogical model of cross-cultural tolerance formation are considered. These components include objective and subjective factors which influence the goal setting (social requirements; low level of future masters cross-cultural tolerance formation; lack of scientific research; the need for adaptation to the collaboration with foreign partners; insufficient attention to the cross-cultural tolerance formation from the higher educational establishments etc.); objectives (to form the motivation, positive attitude; to acquire knowledge; to gain experience; to form values-based attitude); approaches (systematic, cultural, personal-oriented, interdisciplinary, communicative and activity); principles (general didactics and specific); the functions of the process of cross-cultural tolerance formation (educational, developmental, socialization in another culture); components of the content (motivational, cognitive, communicative and activity, emotional and value-based); methods (active, interactive, problematic teaching material, creative etc.); forms (classroom, extracurricular); teaching tools (multimedia, literature, visual etc.); stages of the pedagogical technology of cross-cultural tolerance formation (motivational and objective, cognitive and transformative, reflexive and value-based); indicators (readiness for cooperation, attitude to business relations, quality of knowledge, the ability to adapt to cross-cultural environment, the ability to collaborate with foreign partners, values-based attitude to work with partners); the levels of formation (low, medium, high).

Key words: model, modelling, master, cross-cultural tolerance, pedagogical process.